

Minnen från skoltiden

Texten på följande sidor har aldrig förut tryckts i sin helhet. Den är hämtat ur ett ofullbordat manuskript som finns i Kungliga bibliotekets Rydbergssamling (L.40:34:1). Sista bladet i manuskriptet är skadat och delar av de sista raderna saknas därför; luckorna har markerats med [...]. Handstilen tyder på att manuskriptet tillkommit tidigast 1864.¹ En närmare datering görs i de efterföljande kommentarerna.

Stavningen har moderniserats. Några ordförklaringar:

Lankasterskola

Pedagogisk modell, utvecklad c:a 1800 i London av Joseph Lancaster. Avsedd att inom begränsade resurser ge många (fattiga) barn elementära kunskaper. Bygger på växelundervisning; äldre och mer försigkomna elever – ”monitörer” – får undervisa de övriga, medan lärarens uppgift inskränker sig till att övervaka processen, vid behov med hjälp av ”övermonitörer”, även de valda bland eleverna. Metoden var populär i Sverige omkring 1840 men försvann efter folkskolereformen.

Karbas

Rotting eller ris att aga barn med.

Blanksmörja

Smörja att blanka läder, i synnerhet skodon, med; blanksvärta.

Lasting

Ett slags hårt och starkt (vanligen svart) atlasvävt tyg av kamull eller bomull. Namnet av engelskans *lasting* (beständig).

¹ Örjan Lindberger, *Prometeustanken hos Viktor Rydberg*, Stockholm 1938, II, s. 367.

[VIKTOR RYDBERG]

Minnen från skoltiden

av en f. d. skolgosse

I. Lankasterskolan

Med hemska känslor vandrade jag gatan framåt, och hade jag icke haft vid handen min äldre broder, för vilken jag på grund av hans tvärsäkerhet och överlägsna kroppsstyrka hyste stor aktning, skulle jag kanske lupit min kos. Nu vågade jag det icke, ty jag visste, att han skulle sprungit fatt mig och mot min vilja fört mig till vårt gemensamma bestämmelseort: skolan.

Han gick lugn. Jag var uppfylld av oroliga tankar. Det var vår första vandring till skolan. Vi hade förut undervisats i hemmet. Men vårt hem var nu upplöst. Vår goda moder var död. Förmyndarna hade beslutat, att vi, min bror och jag, skulle åtnjuta undervisningen i stadens lankasterskola, såsom en förberedelse till lärdomsskolan. Min levnad räknade den tiden åtta år, min broders nio. Utstyrda i svarta kläder, med en flik krusflor på mössorna, vandrade vi, såsom nämnt är, gatan framåt, Wilhelm helt trygg, jag uppfylld av bekymmer för mitt väl kammade huvud, som ännu aldrig gjort bekantskap med en luggande hand, och för min rygg, som ditintills undsluppit att smaka karbasen, men nu anade honom såsom ett oundvikligt öde. Jag hade hört hiskliga saker om livet i skolan.

Vår väg förde oss förbi ett prydligt stenhus, bredvid vilket utbredde sig en grön, av lövträd omgiven plan. Vilket liv det rådde på denna plan! Väl hundra pojkar, lärdomsskolans ungdom, svärmade der. De lekte krig.

”Hurra”, ljöd det från en av hoparna, ”framåt, greker!”

Wilhelm stannade och släppte min hand. Hans blick var fästad på striden.

”Tillbaka till fästningen! Där försvarar vi oss!” ropades från en annan hop, som redan var stadd på flykt till en av plank och träbråte uppförd skans i ett hörn av lekplatsen. Skansen föreställde otvivelaktigt den i sången firade staden Troja – det kom jag att tänka på, när jag några år efteråt läste Virgilius.

”Nej, nej! Hitåt, trojaner! Hjälp Eneas! Han har fått flera emot sig”, hördes från en tredje hop. Det var en avdelning trojaner, som, föraktande att fly, tappert, men olyckligt, kämpade i grannskapet av sin anförare Eneas, en pojke, som förtvivlat slog och sparkade omkring sig, och härunder ropade: ”Hector, Hector!”

Men Hector, vem han nu var, åkallades förgäves. Han kom icke. Han hade säkert sina giltiga skäl till uteblivande. I stället såg jag min broder Wilhelm hoppa över järnstaketet, som skiljde gatan från lekplatsen, och störta mitt i striden.

Det var så likt min kära Wille. Han var bekajad med en brinnande lust för slagsmål. Det var hans fel, varifrån jag var fri – naturen utdelar med ojämn hand både fel och dygder. Jag vill dock anmärka, att han icke utan tvingande skäl antastade någon yngre än honom själv; han valde sina motståndare bland jämnåriga och äldre. Han läste redan den tiden de nordiska hjältesagorna och hade huvudet fullt av strider och äventyr. Däremot ägde han den dygden att aldrig ljuga, medan jag under mina första pojkår ljög, skam till sägandes, som en häst travar, när helst någon fara för mitt skinn var på färde. Det tålde länge, innan Wilhelms föredöme och egen blygsel lärde mig med att tala sanning.

Wilhelm rusade in i den täta klungan av greker, som omgävo den sparkande Eneas och dennes trogna stridskamrater;

Akates förmodligen och andra, som dikten odödliggjort, men som här icke skulle varit så lätta att igenkänna. Detta överdåd av min broder, en liten stackare i jämförelse med de 12- till 16-åriga slynglar, i vilkas sällskap han blandade sig, och därtill en främling för dem, skulle säkert kostat honom dyrt, men nu hade en av grekerna nätt och jämt hunnit att slå honom i backen, då tornklockan upphävde sin metallstämman och lik en röst från Olympen bjöd slut [svårläsligt ord]. Blandade om varandra skyndade greker och trojaner in i skolhuset.

”Sådan duktig pojke, dendär, som de kallade Eneas”, yttrade Wilhelm, när han återkommit till mig; - ”så bra han slogs! Sådana puffar han utdelade!”

Vi hade ännu icke lämnat stället, då hr rektor Mårtensson i sällskap med två kolleger sågs komma framåt gatan. De lärde herrarna samtalande med varandra, de utmärktes av ett djupsinnigt utseende och högtidlig gång. Wilhelm betraktade dem med vördnad; jag med andakt, blandad med rädsla. Wilhelm ville uppfånga några ord av deras samtal: han tog för givet, att detta gällde de viktigaste ämnen: vår Herre själv eller världens skapelse eller Odens tåg eller Karl den tolfte's död. Vi stannade fördenskull och läto herrarna passera förbi oss, idet vi ödmjukt blottade våra huvuden. De talade i själva verket också väl icke om de djupaste hemligheter, men om bättre slags blanksmörja (rektor Mårtensson anbefallde Neumanns, ehuru den vore något dyr) och om fördelen av att använda lasting till sommarkläder, såsom varande ett både billigt, starkt och vackert tyg. Wilhelm blev, tror jag, bedragen i sin väntan att få uppsnappa något märkvärdigt; men jag för min del var länge efteråt benägen att i blanksmörja se något av djup mystik, och rektorns auktoritet gav varje lastingsplagg i mina ögon ökad glans och högtidlighet.

Vi fortsatte därefter vår vandring, Wilhelm alltid lika trygg, jag allt oroligare - svängde så in på en tvärgata, gingo över en

bro och befunno oss nu framför lankasterskolan. I förstugan höllo vi på att trampa ned oss i en hög av trasiga mössor och träskor, som lågo blandade om varandra på golvet. Inifrån salen förnams ett sorl av röster. Jag började tro, att de lekte krig även derinne. Wilhelm öppnade dörren: bävande följde jag honom in.

Jag såg en stor sal. Väggarna var behängda med tabeller. Kring varje sådan stod en halvkrets av barn, många skreko allt hvad lungorna förmådde. Dock var där en viss ordning i oväsendet, en viss metod i larmet. Ett antal långa bänkar, vid ändarne försedda med stänger och nummertavlor, upptog mitten av golvet. I bakgrunden höjde sig ett slags tron, som för närvarande var tom. Ingenstädes spårades någon, som rimligtvis kunde antagas vara magistern, och detta lättade betydligt mitt bröst. Men fram och tillbaka spatserade i salen åtskilliga tämligen uppvuxna gossar, väpnade med små svarvade käppar. Emellanåt stannade den ene eller den andre invid en halvkrets, lyssnade en stund till läsningen och utdelade rapp [...] bildade halfkretsens periferi. Stundom samlade sig de käppbeväpnade flanörerna till [...] grupp. Jag, som anade, att de voro betydande personligheter i detta samhälle [...] iakttagelsen, innan jag [...]

[Fortsättningen saknas. Nedre halvan av manuskriptets sista sida har rivits bort, men snett så att slutet av flera rader saknas.]